

УДК 371.134:504

Світлана Люленко,
аспірант
Уманського державного
педагогічного університету
імені Павла Тичини

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН ДО ПРИРОДООХОРОННОЇ РОБОТИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

У статті розглянуто різні педагогічні умови ефективного здійснення професійної підготовки майбутніх вчителів природничих дисциплін до природоохоронної роботи в загальноосвітній школі, зокрема організаційно-педагогічні умови. Дані визначення поняттям «умова», «педагогічна умова» та «організаційно-педагогічна умова».

Ключові слова: умови, організаційно-педагогічні умови, підготовка майбутнього вчителя природничих дисциплін, природоохоронна робота.

В статье рассмотрены различные педагогические условия эффективного осуществления профессиональной подготовки будущих учителей естественных дисциплин к природоохранной работе в общеобразовательной школе, в частности организационно-педагогические условия. Даны определения понятиям «условие», «педагогическое условие» и «организационно-педагогическое условие».

Ключевые слова: условия, организационно-педагогические условия, подготовка будущего учителя естественных дисциплин, природоохранная работа.

The article deals with different pedagogical conditions effective implementation of training future teachers of natural sciences to conservation work in secondary school. Determined that the most effective are organizational-pedagogical conditions. Data definition of «condition», «pedagogical condition» and «organization-pedagogical condition».

Key words: conditions-organizational pedagogical conditions, preparation of future teachers of natural sciences, environmental work.

У педагогічній науці проблема екологічної освіти та природоохоронної роботи молоді завжди була актуальною і розглядалася як важливий засіб підготовки гармонійно розвиненої особистості, забезпечення її зв'язку із суспільством та навколишнім середовищем.

Ефективне здійснення професійної підготовки майбутніх вчителів

природничих дисциплін до природоохоронної роботи можливе при дотриманні певних умов. Для визначення необхідних і достатніх умов для професійної підготовки майбутніх вчителів природничих дисциплін розглянемо поняття «умова».

У довідковій літературі надаються різні тлумачення поняття «умова». Так, у «Філософському енциклопедичному словнику» зазначено: «умова – філософська категорія, в якій відображаються універсальні відношення речі до тих факторів, завдяки яким вона виникає та існує. Завдяки наявності відповідних умов властивості речей переходять з можливості в дійсність» [7, с. 482].

У психологічному словнику «умова» – існуючий компонент комплексу об'єктів (речей, їх станів, взаємодій), із наявності якого з необхідністю впливає існування даного явища [4].

Як бачимо, умовою визнаються сукупності об'єктивних можливостей змісту, форм, методів, спрямованих на вирішення поставлених проблем.

Педагогічний словник визначає термін «педагогічна умова» як певну обставину чи обстановку, яка впливає на формування та розвиток педагогічних явищ, процесів, систем, якостей особистості [5, с. 97].

Педагогічні умови – це структурна оболонка педагогічних технологій чи педагогічних моделей; завдяки педагогічним умовам реалізуються компоненти технології. Педагогічні умови повинні віддзеркалювати структуру готовності майбутніх вчителів економіки до діяльності в умовах профільного навчання і вміщувати передбачені технологією формування готовності компоненти моделі або технології.

Під педагогічними умовами О. Ф. Федорова розуміє сукупність об'єктивних можливостей змісту навчання, методів, організаційних форм та матеріальних можливостей її здійснення, що забезпечують успішне вирішення поставленого завдання [6].

На думку О. Бражнич, педагогічні умови є сукупністю об'єктивних можливостей змісту, методів, організаційних форм і матеріальних можливостей здійснення педагогічного процесу, що забезпечує успішне досягнення поставленої мети [1].

Специфіка нашого дослідження передбачає розгляд не тільки педагогічних умов а й організаційних.

Б. Г. Чижевський вказує, що організаційно-педагогічні умови відображають «функціональну залежність суттєвих компонентів педагогічного явища від комплексу об'єктів (речей, їх станів, процесів, взаємодій) у різних проявах» [8, с. 82].

У своїх дослідженнях С. Гончарова виділяє ряд організаційно-педагогічних умов від яких залежить успіх природоохоронної роботи: урахування вікових особливостей школярів для ефективнішого сприйняття природи, тісне поєднання практики природоохоронної роботи з життям,

взаємозв'язок навчальної і поза навчальної діяльності, посилення міжпредметних зв'язків, використання прикладів гармонійного співіснування людини з природою, формування знань про взаємозв'язок і взаємовідносини природних компонентів [2, с. 13].

На нашу думку організаційно-педагогічні умови – механізми педагогічної організації, які покладено в основу забезпечення взаємодії між викладачами, студентами та іншими суб'єктами освітнього процесу, що виконують інтегральну функцію й забезпечують взаємозв'язки з громадськими об'єднаннями та іншими соціальними структурами. Ці механізми створюють передумови участі студентів у суспільних відносинах через засвоєння ідей, вимог, норм і цінностей, що панують в освітньому закладі.

Аналіз навчально-методичної літератури з проблеми дослідження та аналіз результатів нашого дослідження дають нам можливість визначити організаційно-педагогічні умови за яких буде здійснюватися найефективніша підготовка майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи в школі:

1. Стимулювання мотиваційного ставлення до здійснення природоохоронної роботи.

2. Змістове забезпечення процесу підготовки майбутніх учителів до природоохоронної роботи.

3. Стимулювання активної діяльності майбутніх учителів природничих дисциплін.

4. Оволодіння майбутніми учителями методикою та технологією організації природоохоронної роботи в школі та поза її межами.

Під першою умовою ми розуміємо стимулювання у майбутніх учителів природничих дисциплін мотиваційного ставлення до здійснення природоохоронної роботи в загальноосвітній школі. Одним із завдань професійної підготовки студентів у ВНЗ є формування стійкої мотивації на успішність вирішення виробничих завдань, здатність приводити наявні умови у відповідність до сучасних вимог, які впливають із мети, змісту навчального процесу та його власного бачення проблем навчання. Побудова навчального процесу саме за цими вимогами дозволяє розвивати особистісні властивості майбутніх учителів, які корегують його професійну позицію, поведінку, спрямовують на індивідуальні досягнення в педагогічній діяльності. Поряд з цим у студентів відбуваються процеси самоактуалізації, самопізнання та подальшого професійного самовдосконалення, завдяки яким студент має можливість на практиці поєднувати загальноосвітню підготовку з глибокими професійними знаннями та навичками.

У педагогіці не існує єдиної точки зору на поняття «мотив». Можливо, найбільш повно це поняття розкриває Є. П. Ільїн [3], який розуміє під мотивом складне психологічне утворення, яке спонукає

людину до свідомих дій (що складають певну діяльність) і є основою цих дій (цієї діяльності).

Сукупність мотивів певної діяльності є мотивацією цієї діяльності.

У контексті підготовки майбутніх вчителів до природоохоронної роботи ми виділили три групи мотивів: навчально-пізнавальні (пов'язані зі змістом навчальної діяльності і її процесом), широкі соціальні (мотиви обов'язку і відповідальності; мотиви самовизначення і самоудосконалення); та вузько-особистісні мотиви.

У процесі формування навчально-пізнавальних мотивів здійснення природоохоронної діяльності враховувалося, що екологічний матеріал за своїм змістом є дуже різноплановим (природничим, історичним, літературним, географічним). Основними джерелами його надходження є науково-природничі та інша література (науково-популярна, довідкова, художня); місцева періодична преса (обласні та районні газети і журнали); повідомлення місцевого радіо та телебачення; власні спостереження учителя та учнів за природою та працею людей своєї місцевості; натуральні наочні посібники (колекції місцевих корисних копалин, зразки ґрунту, гербарії рослин та ін.); ілюстрації, малюнки, фотокартки, діапозитиви із зображенням екологічно небезпечних явищ; спогади, розповіді спеціалістів про екологічні проблеми.

У процесі підготовки студентів слід активізувати їхню увагу на тому, що під час проведення природоохоронної роботи необхідно створити ситуацію стимуляції інтересу до даної форми роботи. Разом з тим, ці інтереси розрізняються в залежності від мети та форми діяльності.

Отже, зацікавлене ставлення до природоохоронної роботи має проходити через усю систему підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін і реалізовуватися шляхом: стимулювання особистісних мотивів щодо проведення природоохоронної роботи з учнями у загальноосвітній школі, розуміння мети і основних завдань природоохоронної роботи, розвитку інтересу до охорони навколишнього середовища, концентрації уваги студентів на різних формах та видах природоохоронної роботи під час підготовки неї.

Під другою педагогічною умовою ми визначаємо змістове забезпечення процесу підготовки майбутніх учителів до природоохоронної роботи.

Виділення цієї умови пов'язане з тим, що нинішня підготовка майбутніх вчителів природничих дисциплін до природоохоронної роботи в школі є не досить ефективною. Однією з причин того, що ця підготовка не вирішує на достатньому рівні найважливіші завдання щодо забезпечення необхідних знань, умінь і навичок є обмеження її змісту.

У роботі вчителів природничих дисциплін відбувається активне використання різних видів та джерел навчальної інформації. Під час навчального процесу, викладачі можуть успішно обговорювати зі

студентами такі питання як компетентність сучасного вчителя біології, географії, хімії та роль інформаційного досвіду в роботі педагога, використання наукових знань на практичних заняттях з природоохоронного напрямку.

Вона передбачає формування в майбутніх вчителів природничих дисциплін системи знань, формування системи вмінь і навичок діяльності в умовах профільного навчання, зокрема, вмінь сприяти професійному самовизначенню майбутніх вчителів на засадах формування в них екологічного світогляду; створення спеціального змісту професійної підготовки майбутніх учителів біології, географії та хімії.

Третьою педагогічною умовою є стимулювання активної діяльності майбутніх вчителів природничих.

Визначаючи цю умову, виходимо з того, що людина як особистість формується й розвивається в діяльності. Психологи, не заперечують цієї тези але вводять його істотне обмеження. Положення про те, що особистість розвивається в діяльності, не може бути використане в розумінні, згідно з котрим будь-яка діяльність є умовою розвитку особистості.

Численними дослідженнями психологів доведено, що діяльність людини може мати так званий «реактивний характер» стосовно процесу розвитку особистості. Реактивною вона стає в тому випадку, коли певна діяльність не збігається з прагненням, інтересами, цілями самої особистості, а нав'язується їй ззовні.

У зв'язку з цим важко переоцінити значення творчої активності в процесі розвитку особистості студента, яка проявляється під час навчального процесу, у природоохоронній роботі, у процесі науково-дослідної роботи та педагогічної практики.

Аналіз дискусійних питань дає змогу студентам визначити свою позицію щодо вирішення проблем організації та проведення природоохоронної роботи в школі можливості своєї творчої реалізації. Майбутнім учителям необхідно опанувати знання з активізації позиції учнів у навчальній діяльності; самовираженні, самореалізації, самоутвердженні їх у групі чи секції. Під час проведення екскурсій, акцій, експедицій фестивалів тощо вміти організувати міжособистісне спілкування учасників цих форм роботи.

Стимулювання активної діяльності студентів під час навчання відбувається через розв'язання інноваційних завдань, тим цікавіше вони зможуть втілити зміст навчання й виховання в організацію природоохоронної роботи і в школі і поза її межами.

Отже, визначаючи умови ефективної підготовки майбутніх учителів важливо створити таке оточення, котре дозволить зняти протиріччя між розвитком самої особистості та діяльністю, що привласнюється нею.

Під четвертою організаційно-педагогічною умовою ми розуміємо

оволодіння майбутніми учителями методикою та технологією організації природоохоронної роботи в школі та поза її межами.

Ефективна організація природоохоронної роботи неможлива без знання її технологічних аспектів.

Існує три рівні реалізації природоохоронної діяльності або конкретизації суб'єктів, на яку спрямована діяльність:

– перший (локальний) – рівень окремих підприємств, установ та організацій, а також домогосподарств, мінімальний рівень, на якому є сенс розглядати та здійснювати природоохоронну діяльність;

– другий (територіальний або галузевий) – розглядає укрупнені об'єднання підприємств, установ, організацій або домогосподарств. Залежно від мети та завдань їх природоохоронної діяльності такі об'єднання можуть виділятися за галузевою, територіальною або функціональною ознакою;

– третій (державний) – передбачає забезпечення функціонування системи природоохоронної діяльності на державному або суспільному рівні.

Природоохоронні технології захисту навколишнього природного середовища – комплекс технологічних, технічних і організаційних заходів, направлених на зниження чи повне виключення антропогенного забруднення біосфери.

Для оволодіння майбутніми вчителями методикою та технологією необхідно знати, що для захисту від антропогенних забруднень застосовують такі методи:

технологічні – безпосередній вплив на технологічні процеси, які є джерелами забруднення, тобто активне втручання в технологію;

організаційно-технічні – зменшення концентрацій і рівня забруднень на шляху їх розповсюдження в біосфері, тобто невтручання в технологію, а тільки боротьба з вже утвореними внаслідок технологічного процесу забрудненнями шляхом використання технічних засобів захисту і проведення організаційно-планувальних заходів;

організаційно-педагогічні – здійснення активних природоохоронних дій учнівською та студентською молоддю.

Організаційно-педагогічні методи доповнюють запропоновані вище методи. Їх ефективність пов'язана із можливістю впливу на вирішення екологічних проблем на регіональному рівні.

Отже, зазначені вище організаційно-педагогічні умови охоплюють найсуттєвіші чинники, які можуть впливати на професійні якості майбутнього вчителя природничих дисциплін, що стосуються організації та проведення природоохоронної роботи в загальноосвітній школі. Покликані сприяти ефективному вирішенню одного з головних завдань підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи в загальноосвітній школі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бражнич О. Г. Педагогічні умови диференційованого навчання учнів загальноосвітньої школи : дис. ... канд. пед. наук / О. Г. Бражнич. – Кривий Ріг, 2001. – 238 с.
2. Гончарова С. М. Екологічне виховання – один із аспектів виховання самосвідомості в контексті гуманізації навчально-виховного процесу / С. М. Гончарова // Екологічний вісник. – 2003. – № 5–6. – С. 13–14.
3. Ильин Е. П. Сущность и структура мотива // Психологический журнал. – 1995. – № 2. – С. 27–41.
4. Краткий психологический словарь / [сост. Л. А. Карпенко ; под ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского]. – Ростов н/Д : Феникс, 1998. – 512 с.
5. Педагогічний словник / [за ред. М. Д. Ярмаченка]. – К. : Педагогічна думка, 2001. – 516 с.
6. Федорова О. Ф. Некоторые вопросы активизации учащихся в процессе теоретического и производственного обучения / О. Ф. Федорова. – М. : Высшая школа, 1970. – 301 с.
7. Философский энциклопедический словарь / [гл. Ред. : Л. Ф. Ильичёв, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалёв, В. Г. Панов]. – М. : Сов. Энциклопедия, 1983. – 840 с.
8. Чижевський Б. Г. Організаційно-педагогічні умови становлення ліцеїв в Україні / Б. Г. Чижевський. – К. : Інститут педагогіки АПН України, 1996. – 249 с.